

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

Sik Endre

Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999

Budapest

A tanulmány „*A rejtett gazdaság súlyának alakulása és mértékének becslése Magyarországon 1992-2000 között*” című MTA KTK és TÁRKI közös kutatási program keretében készült. A kutatási programot a Gazdasági Minisztérium, a Központi Statisztikai Hivatal és a Miniszterelnöki Hivatal támogatja.

A kutatócsoport tagjai:

Lackó Mária kandidátus (tudományos főmunkatárs, MTA KTK)
Semjén András kandidátus (tudományos főmunkatárs, MTA KTK)
Sik Endre kandidátus (kutatásvezető, TÁRKI)
Szántó Zoltán kandidátus (docens, BKÁE)

Kutatásvezető:

Tóth István János kandidátus (tudományos főmunkatárs, MTA KTK)

Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről 2. tanulmány

MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

Budapest, 2000. július

ISSN 1585-9371

ISBN 963 9321 02 8

Felelős kiadó: Koltay Jenő

Olvasószerkesztő: Szabó Andrea

Tördelő: Farkas Csilla

© MTA KTK, 2000

Készült a Kopint-Datorg Rt. nyomdájában (1081 Budapest, Csokonai u. 3.)

Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999

Sik Endre

Budapest, 2000. július

Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről 2. tanulmány

Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999

Szerző: Sik Endre szociológus, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékének docense, az MTA PTI Nemzetközi Migráció és Menekültügyi Kutatások Központjának igazgatója és a TÁRKI programvezető kutatója.
E-mail: sik@tarki.hu

Magyar Tudományos Akadémia
Közgazdaságtudományi Kutatóközpont

Cím: Budapest, 1112 Budaörsi út 45.
Postacím: H-1502 Budapest, P. O. Box 262
Tel: (36-1) 319-31-39
Fax: (36-1) 319-31-36
Internet: <http://www.ktk-ie.hu>

TÁRKI
Társadalomkutatási Intézet Rt

Budapest, 1112 Budaörsi út 45.
(36-1) 309-76-76
(36-1) 309-76-66
<http://www.tarki.hu>

Tartalomjegyzék

Összefoglaló	6
Bevezetés	7
A kgst-piacokról	8
A feketemunka és az emberpiacok	11
A feketemunka bére	15
A feketemunka, az emberpiac és a kgst-piac területi elhelyezkedése	17
Irodalomjegyzék.....	22
1 sz. melléklet A kutatás kérdőívének az elemzés során használt részei.....	23
2 sz. melléklet A súlyozásról.....	27
Függelék	29

Összefoglaló

A TÁRKI Önkormányzati kutatása 1995, 1997 és 1998 után 1999-ben is megvizsgálta, hogyan alakul az informális gazdaság három jelenségének, a kgst-piacoknak, a feketemunkának és az emberpiacoknak az elterjedtsége a mai Magyarországon. A kgst-piacok elterjedtsége nem változik, de mérete és üzemideje csökken. A feketemunka elterjedtsége nő, ugyanakkor az emberpiacoké csökken. A három informális intézmény területi elhelyezkedésében nem történt nagy változás 1995 és 1999 között, mindegyik intézmény a nagyobb településekre jellemző leginkább.

The TÁRKI local government survey in 1999 repeated for the fourth time a block of questions on open-air marketplaces (Czakó-Sik 1999, Sik and Wallace 1999), informal labor market (Sik 1994) and a special institution of this latter, the so called casual labor marketplaces (Sik 1999/a). The aim of the following paper is twofold. First it gives a general overview of the (un)changing volume of the three institutions of informal economy between 1995 and 1999. Second, it repeats the analysis of 1997 (Sik 1999/b) about the regional aspects of the informal economy.

Bevezetés

1999 őszén a Belügyminisztérium, a Nyílt Társadalom Alapítvány, a Local Government Initiative Project, illetve a Gazdasági Minisztérium megbízásából önkitöltős kérdőívet juttatunk el az ország több mint háromezer polgármesteri hivatalához. A Gazdasági Minisztérium kérdés-blokkjával két célunk volt: megtudni, hogy hogyan változott a kgst-piac (Czakó, 1997; Sik, 1997/a), illetve a feketemunka (Sik, 1997/b) elterjedtsége az előző felvétel (1998) óta, és mi jellemzi az informális gazdaság ezen intézményeinek területi megoszlását.

Módszerünk feltételezi, hogy a kgst-piaci kereskedelem és a feketemunka elterjedtségét a helyben élő és az önkormányzat napi ügyeiben járatos vezetők - mintegy helyi szakértőként – jobban ismerik, mint bárki más. Ha ez igaz, akkor jogosult az a kutatási stratégia, amit alkalmaztunk, ti. a polgármesterektől (vagy azok helyetteseitől), illetve a polgármesteri hivatalok szakembereitől (jegyzők, osztály- csoportvezetők vagy szakalkalmazottak) szakértői információkat kértünk.

Az adatfelvétel egy önkitöltésre alkalmas, egyszerű kérdőív volt (az 1 sz. melléklet tartalmazza a kérdőív azon blokkjait, amelyekből jelen tanulmány írásakor információkat használtunk fel), igen hasonló ahhoz, amit 1995-ben, 1997-ben és 1998-ban már alkalmaztunk. A kérdőívet nagyjából a korábbi vizsgálatokban már megszokott számban (kb. 1000 település) és arányban (az összes település kb. 33%-a) küldték vissza az önkormányzatok¹. A 33%-os visszaküldési arány önmagában sem rossz eredmény, de még fontosabb a városok és a nagyobb községek magas visszaküldési aránya, mivel ezeken a helyeken a legvalószínűbb a kgst- és emberpiacok előfordulása. A visszakapott kérdőíveket három olyan dimenzió (régió,² településtípus és a községek esetében az állandó lakosok száma) szerint súlyoztuk - az 1995. évi KSH önkormányzati adatok segítségével -, amelyek minden önkormányzattal kapcsolatos szociológiai elemzésben szerepet játszanak. Az ily módon súlyozott válaszok az ország összes települését reprezentálják (2 sz. melléklet).

¹ A visszaküldési arány 1995-ben 24, 1997-ben 32, 1998-ban 38 százalék volt.

² Budapestet – csakúgy, mint mindhárom korábbi hullámban – kihagytuk az elemzésből. 1999-ben a KSH regionális körját alkalmaztuk, amely öt régióra bontja az országot. Ezek a következők (a megyék rövidített neveivel):

Észak-nyugat: Fejér, Győr, Komárom, Vas, Veszprém

Dél-nyugat: Baranya, Somogy, Tolna, Zala

Közép-kelet: Heves, Nógrád, Pest, Szolnok

Észak-kelet: Borsod, Hajdu, Szabolcs

Dél-kelet: Bács, Békés, Csongrád

A kgst-piacokról

A kgst-piacok elterjedtsége nem változik. 1995 és 1997 tavaszán minden hetedik (14%), 1998-ban minden nyolcadik (12%), 1999 őszén lényegében ugyanannyi (13%) önkormányzat területén található kgst-piac. „Nagy” kgst-piac (ahol legalább 10 árus rendszeresen van jelen) 1995-ben az önkormányzatok 11%-ában, 1997-ben 12%-ában, 1998-ban 10%-ában, 1999-ben 11%-ában fordult elő.

1995-ben és 1997-ben a városok 73, illetve 80%-ában, a nagyközségek 32 és 52%-ában, a közepes és kisközségek 11 és 8, illetve 0 és 1%-ában volt nagy kgst-piac. Eszerint az elmúlt évtized közepén a városokban és a nagyobb községekben nőtt, míg a közepes lélekszámú községekben csökkent, a kisközségekben pedig elenyésző volt a nagy kgst-piacok aránya.

1999-ben a kgst-piacok és a nagy kgst-piacok elterjedtsége a település nagyságával gyorsan nőtt, és a városokban sokkal magasabb volt, mint a községekben (1 sz. táblázat)

1 táblázat

A kgst- és „nagy” kgst-piacok aránya a település nagysága regionális elhelyezkedése és státusza szerint (1999 ősz, %)

	Kgst-piacok aránya	„Nagy” kgst-piacok aránya
Országosan*	13	11
Állandó lakosok száma és státusz		
Kisközség (1000 fő alatt)	2	1
Közepes község (1-2000 fő)	16	11
Nagyközség (2000 fő felett)	35	32
Város	70	69
Régió		
Észak-nyugat	6	4
Dél-nyugat	5	5
Közép-kelet	21	19
Észak-kelet	17	17
Dél-kelet	36	34

* Budapest nélkül

A kgst-piacok mérete és működési ideje is csökken 1997 tavasza óta. A kgst-piacokon³ 1997-ben átlagosan 92, 1998-ban 84, 1999-ben már csupán 65 árusítóhely található. Ezek a piacok egész évben (11.4 hónap), hetente átlagosan három napon (2.7 nap) és 6 órán keresztül (5.8 óra) vannak nyitva. 1995 és 1997 között a piacok mérete enyhe növekedést mutatott, azóta csökken. A nyitva tartás ideje ugyanakkor folyamatosan csökken. (2 sz. táblázat).

³ Arra kértük az önkormányzatok képviselőit, hogy ha több kgst-piac van a településükön, akkor a legnagyobból adjanak részletes leírást. Ez az esetek többségében nem torzítja a adatokat a nagyobb kgst-piacok irányába, hiszen a települések töredékében van csak kettő vagy több kgst-piac.

2. sz. táblázat
A kgst-piacokon található elárúsítóhelyek száma és a nyitva tartás ideje településtípus szerint 1995-ben, 1997-ben, 1998-ban és 1999-ben (átlag)

	Az elárúsítóhelyek száma	A nyitva-tartási napok száma hetente	A napi nyitva-tartási órák száma	Évi nyitva-tartási idő ⁴
1995				
Országosan*	86,6	3,3	6,9	1112
Város	149	3,5	8,1	1451
Nagyközség	44	2,8	5,7	817
Közepes község	32	3,2	6,4	872
1997				
Országosan*	92	2,9	5,9	896
Város	184	3,5	7,4	1328
Nagyközség	61	2,5	5,4	634
Közepes község	15	2,6	4,6	519
1998				
Országosan*	84	2,6	5,8	798
Város	183	3,0	7,2	1228
Nagyközség	48	2,4	5,5	635
Közepes község	14	2,3	4,8	520
1999				
Országosan (167)*	65	2,7	5,8	788
Kisközség, 1000 fő alatt (22)	9	2,5	5,9	572
Közepes község, 1-2000 fő (36)	19	2,8	5,0	560
Nagyközség 2000 fő felett (58)	38	2,4	4,9	558
Város (51)	117	2,2	6,0	872
Ezen belül: 20000 fő felett (14)	165	6,1	8,7	2400
Észak-nyugat (23)	81	3,3	6,0	915
Dél-nyugat (22)	69	3,0	6,3	859
Közép-kelet (43)	59	2,4	5,5	645
Észak-kelet (44)	55	2,9	6,2	967
Dél-kelet (35)	72	2,3	5,2	624

* Azon települések esetében, ahol volt kgst-piac. (1999-ben a zárójelben szereplő számok az ilyen települések számát mutatják. Az országos minta nem tartalmazza Budapestet.

A táblázat tanúsága szerint míg 1995-ben és 1997-ben a városokban a nagyközségeknél háromszor nagyobb a kgst-piacok árusainak átlagos száma, addig ez az érték 1998-ban már

⁴ A számítás módja a következő volt: (a nyitva tartott hónapok száma) x (a hetek száma havonta (4)) x (a heti nyitva tartott napok száma) x (a napi nyitva tartott órák száma).

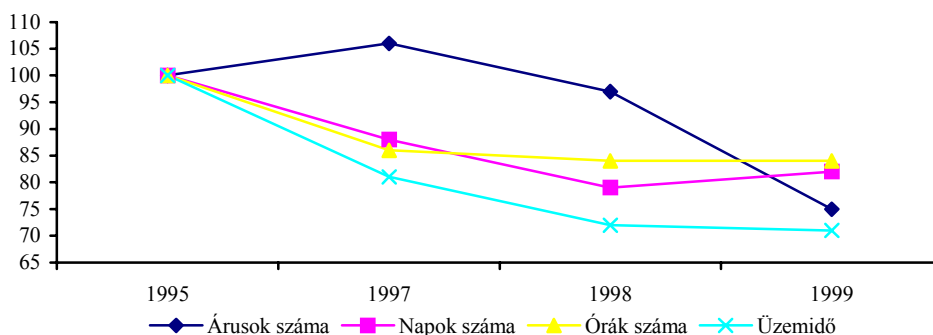
közel négyszeres, 1999-ben hatszoros. Ezzel szemben, míg 1995-ben alig van eltérés a nagy- és a közepes nagyságú községek kgst-piaci árusainak számában, addig 1997-ben a közepes nagyságú községbeli piacoknál négyszer (1998-ban is több mint háromszor) nagyobbak a nagyközségbeliek. 1999-ben a település nagysággal együtt emelkedik az elárúsítóhelyek száma. A törésvonal a községek és a városok között húzódik.

A 2 sz. táblázat utolsó oszlopának tanúsága szerint 1995-ben a városokban a kgst-piacok éves üzemideje kevesebb, mint kétszerese a községbeli kgst-piacokénak. 1997-re az eltérés nagymértékben nő, majd 1998-ra kismértékben csökken a különbség és ez nem változik 1999-re sem. Az éves üzemidő az elárúsítóhelyekkel azonos módon tér el a településnagyság szerinti kategóriák között, kiugróan magas a „nagyvárosi” kgst-piacok éves üzemideje. Ez elsősorban a szinte egész hetes mindennapos tartással (kevésbé a több elárúsítóhellyel vagy a napi nyitvatartási idő hosszával) függ össze⁵.

Közép- és dél-keleten rövidebb a kgst-piacok éves üzemideje, mint az ország többi részében. Az előbbieknél a kevesebb elárúsítóhely, az utóbbiaknál inkább a rövidebb nyitvatartási idő miatt.

A kgst-piacok méretének és működési idejének alakulását összefoglalóan mutatja be az 1. sz. ábra.

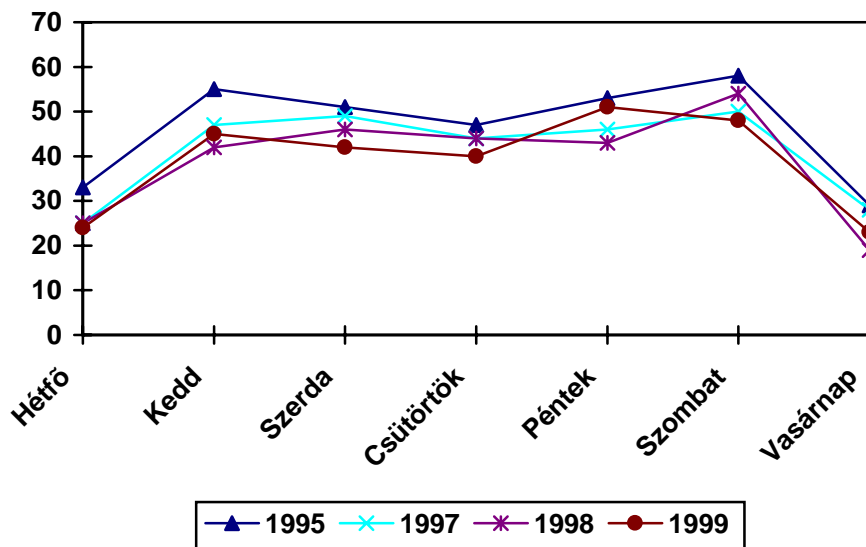
1. sz. ábra
A kgst-piacok méretének és üzemidejének alakulása (% , 1995=100)

A kgst-piacok nyitvatartási rendjében nincs változás. 1999-ben, csakúgy, mint a korábbi években, a kgst-piacok kb. fele keddtől szombatig tart nyitva, hétfőn és vasárnap alacsonyabb (24 és 23%) a nyitva tartó piacok aránya (2. sz. ábra).

⁵ Noha a nyitva tartott hónapok számának országos átlaga (11.4) eleve közel van a lehetséges maximumhoz (12), a csoportátlag egyedül a 20 000 lakosnál nagyobb települések esetében éri el a maximális értéket. Egyébként alig van eltérés e téren a településtípusok között, a legalacsonyabb átlagos értéket az 1-2000 fős és ennél kisebb települések esetében tapasztaltuk (10.6, illetve 10.8 hónap).

2. sz. ábra
A kgst-piacok nyitvatartási napjai 1995-1999 (%)

A feketemunka és az emberpiacok

A feketemunka elterjedtsége nő. 1997-ben a települések 37%-ában, 1998-ban 47%-ában, 1999-ben 62%-ában⁶ érzékelték az önkormányzatok szakemberei a feketemunka jelenlétét (3. sz. táblázat).

⁶Ezen belül a települések 8%-ában az önkormányzat vezetői úgy ítélték meg, hogy a feketemunka nem elterjedt a településen, de mikor azt tudakoltuk tőlük, hogy mekkora a három legelterjedtebb feketegazdaságbeli foglalkozás órábére, akkor informáltak bizonyultak.

3. sz. táblázat

A feketemunka léte, valamint az emberpiac típusok száma régió és településtípus* szerint 1997-ben, 1998-ban és 1999-ben

	Feketemunka van (%)	Emberpiac- típusok száma (darab)**
1997		
Országosan***	37	3,5
Város	79	3,6
Nagyközség	59	3,9
Közepes község	42	3,5
Kisközség	25	3,3
1998		
Országosan***	47	2,3
Város	67	3,1
Nagyközség	66	3,2
Közepes község	53	2,7
Kisközség	38	1,9
1999		
Országosan***	62****	0,9
Észak-nyugat	49	0,6
Dél-nyugat	65	1,0
Közép-kelet	67	1,0
Észak-kelet	62	1,0
Dél-kelet	82	1,4
Város	85	1,5
Nagyközség	76	1,3
Közepes község	66	1,0
Kisközség	56	0,7

* Azon települések esetében, ahol van feketemunka. 1997-ben Pest megyében, 1999-ben valamennyi regionális és nagyság típus esetében az elemszám 20 és 40 között volt.

** A következő hét emberpiac típus közül hány fordul elő az településen: kocsmá, eszpresszó, városszél, pályaudvar, kgst-piac, egy közismert utca vagy tér, illetve személyes ismeretségek hálózata.

*** Budapest nélkül.

**** Azokkal a településekkel együtt, ahol az önkormányzat szakembere nem említett feketemunkát, de ennek bérét meg tudta becsülni hallomás alapján.

1997 és 1999 között nincs érdemleges változás a feketemunka területi és településtípusok közötti elterjedtségében. A feketemunka az ország nyugati és északi részein, illetve a községekben volt kevésbé, dél-keleten, a központi régióban és a városokban volt jobban elterjedt.

Csökken a piachely jellegű emberpiacok szerepe a feketemunka elosztásában. Az emberpiac-típusok száma tovább csökkent. 1997-hez képest évente átlagosan kb. eggyel kevesebb emberpiac-típus fordul elő településenként, s 1999-ben ez az érték kevesebb, mint ötöde volt az 1995 évinek, amikor 5.3 emberpiac-típus fordult elő településenként. 1999-ben

a dél-keleti régióban és a közepes vagy nagyobb községekben volt inkább jellemző több emberpiac jelenléte.

Míg 1997-ben - a két évvel előttihez hasonlóan - a feketemunkás toborzásának kiemelkedően leggyakoribb helye a kocsmai emberpiac, hagyományos nevén a “köpködő” volt, addig 1998-ban a személyes kapcsolatok emberpiacokat elkerülő formája lett a domináns, s ez a tendencia folytatódott 1999-ben is (4. sz. táblázat).

4. sz. táblázat

A feketemunka toborzóhelyeinek előfordulási aránya településtípus szerint 1995-1999 (ahol a feketemunka elterjedt volt, %)

	Kocsmá, „köp- kődő”	Pály- audvar	Piac	Utca, tér	Szemé- lyes kapcsolatok	Eszpresszó	Város- szél
1995							
Országosan	74	4	7	16	31	22	11
Város	88	13	30	12	38	21	23
Nagyközség	69	8	20	26	36	29	12
Közepes község	73	3	6	26	37	21	9
Kisközség	72	2	0	10	26	21	9
1997							
Országosan	74	3	8	8	57	21	13
Város	79	14	32	11	49	20	25
Nagyközség	59	0	8	2	67	28	8
Közepes község	73	0	3	7	55	24	13
Kisközség	78	3	1	11	58	15	10
1998							
Országosan	53	1	3	3	89	11	3
Város	59	9	23	4	92	10	4
Nagyközség	49	5	5	6	91	11	2
Közepes község	52	0	2	3	89	11	5
Kisközség	53	1	1	3	88	11	3
1999							
Országosan	57	1	5	5	90	16	4
Kisközség, 1000 fő alatt	56	1	1	5	90	13	3
Közepes község, 1- 2000 fő	59	2	6	8	88	24	4
Nagyközség, 2000 fő felett	55	0	8	5	90	18	6
Város	58	4	18	5	98	14	7
Észak-nyugat	60	1	1	3	86	10	0
Dél-nyugat	55	2	2	8	91	17	5
Közép-kelet	55	1	5	1	92	17	2
Észak-kelet	57	0	8	7	92	18	4
Dél-kelet	56	0	12	9	88	20	8

*1999-ben valamennyi regionális és nagyság típus esetében az elemszám 20 és 40 között van.

1995-ben még jelentős volt az eszpresszók, a központi fekvésű utcák, terek szerepe a feketemunka toborzásában 1997-ben az eszpresszó, mint a kocsmá modern változata és a városszél emberpiacai következnek a rangsorban, míg a kgst-piacokon, a központi fekvésű tereken és a pályaudvarokon ritkábban kerül sor feketemunkás-toborzásra. 1998-ban és 1999-ben már csupán a kocsmá és az eszpresszó szerepe maradt meg.

A feketemunka bére

A feketemunka béreiről az 1998 évet megelőzően csak az informális gazdaságot ellenőrző szervezetekben dolgozók megfigyelései alapján tudunk egy keveset (Sik 1998). 1998 és 1999 esetében azonban három jellemző feketegazdaságbeli munkakör esetében összevethetjük kb. 300, illetve 500 település önkormányzati szakembereinek becslése alapján a feketemunka béreinek alakulását. (5 sz. táblázat)

5 sz. táblázat

A legalacsonyabb és legmagasabb napibér átlaga a legjellemzőbb feketemunkás munkakörökben a településtípus és régió szerint 1998-ban és 1999-ben (ezer forint)

	N*	Kömvés		Mezőgazdasági napszamos		Építőipari segédmunkás	
		Leg- ala- cso- nyabb	Leg- maga- sabb	Leg- ala- cso- nyabb	Leg- maga- sabb	Leg- ala- cso- nyabb	Leg- maga- sabb
1998							
Összesen	360	2.0	3.2	0.9	1.4	1.1	1.7
Településtípus							
Város	29	1.9	3.2	0.9	1.4	1.1	1.8
Nagyközség	47	1.7	3.1	0.8	1.4	1.0	1.6
Közepes község	124	1.8	3.0	0.9	1.3	1.0	1.6
Kisközség	160	2.2	3.5	0.9	1.4	1.2	1.8
Régió							
Észak-Dunántúl	53	2.4	3.8	1.0	1.6	1.2	1.8
Dél-Dunántúl	89	2.2	3.4	0.9	1.5	1.2	1.8
Középső régió	51	1.8	3.3	0.8	1.4	1.1	1.6
Északi régió	69	1.6	2.6	0.9	1.4	1.0	1.6
Észak-alföld	61	2.1	3.3	0.8	1.2	1.1	1.6
Dél-alföld	37	1.8	2.9	0.9	1.4	1.0	1.6
1999							
Összesen	512	2.6	4.5	1.2	1.9	1.6	2.4
Településtípus							
Város	36	2.7	4.6	1.2	2.1	1.4	2.5
Község	476	2.6	4.5	1.2	1.9	1.6	2.4
Nagyság							
1000 fő alatt	290	2.6	4.5	1.2	1.9	1.6	2.4
1-2000 fő	106	2.4	4.5	1.3	1.9	1.5	2.3
2-5000 fő	76	2.7	4.6	1.2	2.0	1.6	2.4
5000 fő felett	40	2.6	4.6	1.1	2.1	1.5	2.4
Régió							
Észak-nyugat	96	3.1	5.2	1.3	2.1	1.7	2.6
Dél-nyugat	155	2.5	4.7	1.2	1.9	1.5	2.3
Közép-kelet	88	2.5	4.5	1.2	2.0	1.5	2.5
Észak-kelet	116	2.2	3.8	1.2	1.7	1.5	2.2
Dél-kelet	57	2.5	4.5	1.3	1.9	1.6	2.5

* A mezőgazdasági napszamos esetében. A másik két munkakör esetében kb. százszal kevesebb válasz érkezett.

1998- hoz képest mind a minimális, mind a maximális napibérek átlaga növekedett a feketegazdaság mindhárom általunk megfigyelt foglalkozásában. A növekedés mértéke a

minimális bérek esetében alacsonyabb, mint a maximális bérek esetében, ami a bérek közötti eltérések növekedését jelzi. A három foglalkozás bérarányaiban nem történt változás, a kőművesek többet keresnek, mint a másik két foglalkozásbeliek, s közülük az építőiparban dolgozók valamivel többet keresnek, mint a mezőgazdaságban alkalmazottak.

A település státusza és nagysága mentén a feketemunka napibérei nem vagy alig térnek el. Regionális metszetben azt tapasztaljuk, hogy az észak-nyugati régióban magasabbak, az észak-keletiben valamivel alacsonyabbak a bérek, mint a többi régióban, ami megfelel a tavalyi felmérés tapasztalatainak.

A feketemunka, az emberpiac és a kgst-piac területi elhelyezkedése

Korábban már tettem egy kísérletet arra, hogy felvázoljam a kgst- és emberpiacok területi elhelyezkedésének sajátosságait, és az ezekre ható társadalmi tényezők szerkezetét (Sik 1997/b). Ebben a részben előbb azt vizsgálom, hogy miképpen hat a területi elhelyezkedés két metszete (a regionális elhelyezkedés és a településméret) a kgst- és emberpiacok, valamint a feketemunka elterjedtségére 1997-ben és 1999-ben. Majd azt mutatom be, hogy ezt az összefüggést milyen mértékben és módon módosítja az, ha a magyarázatot kiegészítjük olyan társadalmi változókkal, amelyekről feltételezhető, hogy hatnak az informális gazdaság e három intézményének előfordulására és területi elhelyezkedésére.

A 6. sz. táblázatból kiolvasható legfontosabb tanulság talán az, hogy akár a modellek erejét, akár a magyarázó változók szerkezetét nézzük a kilencvenes évek vége felé nem mutatható ki semmi változás az informális gazdaság e három szektusának regionális meghatározottságában.

6 sz. táblázat

A feketemunka, az emberpiac és a kgst-piac előfordulásának valószínűségét befolyásoló regionális tényezők 1997-ben és 1999-ben (logisztikus regresszió⁷)

	1997			1999		
	Feketemunka	Emberpiac	Kgst-piac	Feketemunka	Emberpiac	Kgst-piac
Illeszkedés	1091	1183	1135	914	1034	985
Szabadság fok	1084	1172	1144	906	1027	1022
Találati arány	68%	79%	91%	63%	79%	90%
Kis falu	0.15*	0.17*	0.00*	0.31*	0.57*	0.01*
Közepes falu	0.39*	0.37*	0.04*	0.50*	0.87	0.07*
Nagy falu	0.41*	0.27*	0.16*	0.86	1.19	0.16*
Észak-nyugat	0.64*	1.06	0.82	0.60*	0.79	0.46*
Dél-nyugat	0.87	1.19	0.47	1.33	1.19	0.66
Észak-kelet	0.62*	0.99	2.81*	0.99	1.11	1.45
Dél-kelet	1.04	1.88*	3.48*	2.26*	1.64	2.02*

* A változó hatása legalább $p=0.01\%$ -os szinten szignifikáns.

A feketemunka és az emberpiacok elterjedtségét gyengébben, a kgst-piacokét erősen befolyásolja a vizsgált két regionális változó, de a település nagysága mind a feketemunka, mind a kétfajta informális piachely előfordulásának becslése esetén sokkal erősebben hat, mind a régió.

A feketemunka előfordulásának valószínűsége annál nagyobb, minél nagyobb a település lakosainak száma (mindhárom modellbeli változó negatív, de a település nagyságának növekedésével csökkenő erejű, kapcsolat létére utal, ami a referencia kategória esetében erős pozitív kapcsolat létét jelzi). Regionális metszetben ugyanakkor az észak-nyugati régióban alacsony, a dél-keleti régióban növekvő a feketemunka elterjedtségének esélye. A feketemunka elterjedtsége esetében mintha nem keleti-nyugati, hanem északi-déli törésvonal lenne kialakulóban.

Az emberpiacok területi meghatározottsága erősen csökken 1997 és 1999 között. Alapvetően ugyanakkor a területi tényezők szerkezete változatlan maradt, a kis falvak a legkevésbé, a dél-keleti régió a leginkább foglal magában emberpiacokat.

A kgst-piac előfordulásának valószínűsége esetében nagyon erősen hat a történelemből ismert tény, hogy a piac városi intézmény. A kgst-piacok a kisebb településeken alig fordulnak elő, de még a 2-5000 lakosú településeken is igen alacsony a kgst-piac kialakulásának esélye. E

⁷ A modell ereje annál nagyobb, minél magasabb a találati arány és ha az illeszkedés (Goodness of Fit) mértéke a szabadságfoknál alacsonyabb, vagy legalább meg nem haladja azt. Az egyes változók hatását az expB (log odds) segítségével mutatom be. Egy változó hatása akkor erős, ha a log odds értéke eltér egytől. Ha egynél kisebb az érték, akkor a változó csökkenti, ha nagyobb növeli a függő változó bekövetkezésének valószínűségét.

A településnagyság esetében a város, a régió esetében Közép-Magyarország volt a referencia kategória. A modell esetszáma a szabadságfoknál eggyel nagyobb.

tekintetben a keleti-nyugati országrészek közötti különbség tűnik meghatározónak, az előbbi esetben az átlagosnál nagyobb, az utóbbi esetben alacsonyabb a kgst-piac kialakulásának esélye.

Hogyan befolyásolja a fenti összefüggéseket azon társadalmi tényezők bevonása az elemzésbe, amelyekről feltételezhetjük, hogy hatnak a feketemunka és a kgst-piac elterjedtségére és ennek területi eloszlására egyaránt? Feltételeztem, hogy e tényezők bevonása csökkenti a regionális tényezők „fekete doboz” jellegű hatását, amennyiben e társadalmi tényezők magukban foglalnak olyan (demográfiai, munkaerő-piaci, életszínvonalbeli és infrastrukturális) különbségeket, amelyekről feltételezem, hogy a területi tényezők elemeiként hatnak a feketemunka, az emberpiacok és a kgst-piacok területi elterjedtségére.

A 7 sz. táblázatban ezért a település nagysága és a régió mellett bevontam a modellbe:

- az elvándorlás mértékét (1000 lakosra jutó egy év alatt elvándorlók száma),
- a bevándorlás mértékét (1000 lakosra jutó egy év alatt bevándorlók száma),
- az idősek arányát (60 év feletti lakosok aránya, %),
- a hosszú távú munkanélküliek arányát (legalább 180 napja munkanélküliek aránya az összes regisztrált munkanélküliek között, %),
- a regisztrált munkanélküliek arányát (a lakosok számához képest, %),
- az autóval és a telefonnal való ellátottság mértékét (1000 lakosra jutó autók, illetve telefonok száma),
- és a magánszféra súlyát kiskereskedelemben (magántulajdonban lévő boltok aránya az összes boltból, %).

Feltételeztem, hogy:

- A migrációs nyereség növelheti, de csökkentheti is a kgst- és emberpiacok, illetve a feketemunka elterjedtségét. Ha azt feltételezzük, hogy „pozitív” szegregációs folyamat megy végbe, azaz a tehetősebb csoportok az ott élőknel nagyobb arányban érkeznek a településre, akkor a feketemunka és a kgst-piac esélyének csökkenésével számolhatunk, hiszen a népesség egyre nagyobb arányban tartalmaz gazdag háztartásokat, melyek feltehetően kevésbé érdekeltek (fogyasztóként csakúgy, mint eladóként) az informális munka- és áruforgalomban. Értelemszerűen ennek a folyamatnak az ellentéte érvényesül akkor, ha az ott élőknel szegényebbek dominálnak a bevándorlók között. Mint ahogy az is értelemszerű, hogy a fentiek fordítottja érvényesül az elvándorlás esetében.
- Az idős lakosság magas aránya negatív összefüggésben van a feketemunka és az emberpiacok elterjedtségével, mert valószínű, hogy e réteg feketemunkaerő-piaci kínálata és kereslete is alacsony, hiszen az idősebb háztartásoknak (akiknek nincs elegendő jövedelmük formálisan munkaerőt vásárolni) maguk végzik el, amit tudnak, illetve ha hiányzik a fizikai képességük ahhoz, hogy saját maguk végezzék el a munkát, inkább a kölcsönös segítségnyújtásra vagy mások segítségére hagyatkoznak, mintsem informális bémunkát vesznek igénybe.

A kgst-piacot illetően a lakosság öregedése és az kgst-piac elterjedtsége közötti összefüggés nem egyértelmű. Egyfelől negatív kapcsolatot tételezhetünk fel, ha az idős népesség körében a fizetőképesség alacsony és a kgst-piacok felkeresésére (amelyek gyakran távol vannak a belvárostól) csak korlátozottan képesek. Másrészt empirikus bizonyítékok vannak arra, hogy (a piacok látogatására korlátozottan képes nagyon időseket kivéve) a nyugdíjasok a kgst-piacok aktív látogatói (Sik 1996/a).

- A munkanélküliség, különösen a tartós munkanélküliség, pozitív összefüggésben van az informális áru- és munkaerőpiacok elterjedtségével, amennyiben egyaránt növeli az olcsó áruk iránti keresletet és az informális munkaerő kínálatát.
- A kgst- és emberpiac, valamint a feketemunka elterjedtsége, illetve az autó- illetve telefontulajdonosok aránya közötti összefüggés pozitív és negatív kapcsolatot egyaránt mutathat. Mivel a tartós fogyasztási javak birtoklása a gazdagság egy formája és a vagyonos háztartások megengedhetik maguknak, hogy a formális kereskedelmi hálózatban és munkaerőpiacon vásároljanak, feltételezhető, hogy negatív kapcsolat van az autóval, illetve telefonnal rendelkezők aránya és a kgst-piac, illetve a feketemunka elterjedtsége között. Ugyanakkor ma már nem tekinthető luxusnak Magyarországon, hogy valakinek autója vagy telefonja van. Ha viszont ezeket nem tekintjük luxusjavaknak, akkor ezeknek a tartós fogyasztási javaknak a birtoklása nem zárja ki az ezeket birtokló háztartások jövedelmi színvonalának (átmeneti) romlását. Az ilyen háztartások viszont mobilabbak, mint az autóval és telefonnal nem rendelkezők, ezért a jövedelemhiány miatti kényszer szülte részvételük az informális termelésben és fogyasztásban is nagyobb lehet, mint a „szegényeké”. Ebből viszont az következik, hogy pozitív kapcsolat is lehet az ilyen javak birtoklása és az informális kereskedelmi tevékenység elterjedtsége között.
- Végül, pozitív kapcsolatot feltételezek a formális magán-kiskereskedelem és a kgst- és emberpiac, illetve a feketemunka elterjedtsége között. Ennek oka részben az, hogy a formális magánkereskedelem vállalkozásai általában kis méretűek, s a kisebb cégek a nagyobbaknál hajlamosabbak az informális megoldások alkalmazására (Sik 1996/b).

A 7 sz. táblázatból kiderül, hogy a társadalmi változók bevonása a modellekbe nem növeli azok magyarázó erejét, mi több, a település nagyság és a regionális változók hatásának szerkezete és ereje sem sokat csökken. Sőt, a település nagyság hatását jelző három változó értékei rendre alacsonyabbak a 6 sz. táblázatban szereplő értékeknél, ami arra utal, hogy a társadalmi tényezők hatásaitól megtisztítva a település nagyság hatása még erősebben érvényesül a feketemunka és a kgst-piac előfordulásának becslése során. Az emberpiacok esetében a modellek magyarázóereje és a területi változók ereje egyaránt csökken, ugyanakkor a bevont társadalmi tényezők hatása elenyésző. Ez arra utal, hogy az emberpiac jelenségét egyre kevésbé képes az általunk választott változó együttes megmagyarázni.

7 sz. táblázat

A feketemunka és a kgst-piac előfordulásának valószínűségét befolyásoló regionális és társadalmi tényezők 1997-ben és 1999-ben (logisztikus regresszió⁸)

	1997			1999		
	Fekete- munka	Emberpiac	Kgst-piac	Feketemunka	Emberpiac	Kgst-piac
Illeszkedés	1078	1165	1646	915	1033	1012
Szabadság fok	1070	1159	1130	897	1018	1013
Találati arány	68%	79%	92%	63%	71%	90%
Kis falu	0.12*	0.15*	0.00*	0.30*	0.53*	0.01*
Közepes falu	0.30*	0.30*	0.02*	0.47*	0.77	0.05*
Nagy falu**	0.33*	0.23*	0.09*	0.83	1.12	0.15*
Észak-nyugat	0.68	1.13	1.05	0.68	0.90	0.51
Dél-nyugat	0.85	1.19	0.53	1.41	1.33	0.67
Észak-kelet	0.51*	0.87	1.27	0.83	1.04	1.01
Dél-kelet***	0.99	1.88*	2.69*	2.43*	1.78*	1.99*
Elvándorlás****	1.06	0.98	1.10	0.97	0.96	1.19
Odavándorlás****	1.00	1.00	0.73*	1.04	1.00	0.81*
Öregség****	0.99	0.99	1.00	0.99	0.99	0.99
Hosszú munkanélk.****	0.93	0.94	1.00	1.10	0.99	0.89
Munkanélküliség****	1.00	1.08	1.19	0.96	1.03	1.14
Autó*****	0.98	0.99	0.94*	0.99	0.99	0.90*
Telefon*****	1.00	1.00	1.01	1.00	1.00	1.18
Magán kisker.*****	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00

* A változó hatása legalább $p=0.01\%$ -os szinten szignifikáns. A modell elemszáma a szabadságfoknál eggyel nagyobb.

**A három kategória rendre az ezer fő alatti, ezer-kétezer, illetve kétezer-ötezer lakosú településeket tartalmazza. Referencia kategória az 5000 főnél nagyobb települések csoportja.

*** Referencia kategória az északi és középső régió.

**** Az autóval, illetve telefontal rendelkező háztartások aránya a háztartásokhoz képest.

***** A magántulajdonban lévő boltok aránya az összes bolthoz képest.

A modellekbe bevont társadalmi tényezők hatása általában nem szignifikáns. Kivétel a nagyobb mértékű bevándorlás és a autótulajdon, ami csökkenti a kgst-piac létének esélyét. Adódik tehát a következtetés, hogy a település nagyság erős hatása vagy nem az általunk kontrollált változók miatt erős vagy nem sikerült alkalmas módon operacionalizálni a mérendő társadalmi folyamatokat. A kivétel két olyan változó, amelyek a település életképességét, gazdasági fejlődését és a lakosság jómódját jelzik, s amelyek negatív kapcsolatban állnak az informális gazdaság elterjedtségével.

⁸ A modell ereje annál nagyobb, minél magasabb a találati arány és ha az illeszkedés (Goodness of Fit) mértéke a szabadságfoknál alacsonyabb, vagy legalább meg nem haladja azt. Az egyes változók hatását az expB (log odds) segítségével mutatom be. Egy változó hatása akkor erős, ha a log odds értéke eltér egytől. Ha egynél kisebb az érték, akkor a változó csökkenti, ha nagyobb növeli a függő változó bekövetkezésének valószínűségét.

Irodalomjegyzék

Czakó Ágnes [1997]: Négy város négy piaca, *Közgazdasági Szemle*, XLIV:339–354.

Sik Endre (1996/a): Fekete fogyasztás, in: *MHP Műhelytanulmányok 7 sz.* szerk.: Sik Endre és Tóth I. György, TÁRKI, Budapest

Sik Endre (1996/b): Traktátus az informális gazdaság és a feketemunka terjedelmének megismerhetetlenségéről általában és a poszt-szocialista átalakulás során különösen, in: *Rejtőzködő jelen*, Hirschler Rezső Egyesület, Budapest, 244-294 old.

Sik Endre [1997/a]: A kgst-piachely a mai Magyarországon, *Közgazdasági Szemle*, XLIV:322–338.

Sik Endre [1997/b]: kgst-piacok és emberpiacok a mai Magyarországon, *Társadalmi és területi folyamatok a 90-es évek Magyarországon* (szerk.: Kárpáti Zoltán), MTA TKKI, Budapest.

Sik Endre [1998]: Bérek a feketemunka piacán, *50 éves a BKE*, szerk.: Temesi József, 1 kötet, 133-149 old.

1 sz. melléklet A kutatás kérdőívének az elemzés során használt részei**3. Kérjük, becsülje meg, hogy a következő évben mennyi lesz ...**

	Millió Ft
... az önkormányzat bevételi főösszege	
... az önkormányzat felújítási és fejlesztési kiadása	
... éven túli (működési és felhalmozási célú) hitele	

4. Terveznek-e a következő évi költségvetésben olyan beruházást, amely több évre megterheli az önkormányzat gazdálkodását?

	Terveznek	Nem terveznek
Egészségügyi ellátás	1	0
Oktatás	1	0
Ivóvízellátás, csatornázás, szennyvíztisztítás	1	0
Hulladéklerakó	1	0
Útépités	1	0
Gázellátás	1	0

5. A fenti beruházások finanszírozásához számolnak-e a következő forrásokkal? Ha többel is, kérjük, mindegyiket jelölje igennel.

	Igen	Nem
Címzett- és céltámogatás	1	0
Egyéb központi forrás (minisztériumtól alapoktól)	1	0
Nemzetközi szervezet (pl. Phare) támogatása	1	0
Regionális, megyei (pl. területfejlesztési) támogatás	1	0
Lakossági eszközök közvetlen bevonása (nem adóemelés! Pl.: használati díj, közmű-hozzájárulás, stb.)	1	0
Üzleti szféra bevonása (magántulajdonos, koncesszió, stb.)	1	0
Hitelfelvétel (beruházási hitel, kötvénykibocsátás, jelzáloghitel)	1	0

6. Kérjük, becsülje meg mennyi lesz az infláció

1999-ben?	2000-ben?
..... % %

7. Véleménye szerint a következő évben hogyan alakul a településen ...

	csökken	változatlan	nő
... a lakosság száma	0	1	2
... a munkanélküliek száma	0	1	2
... a segélyezettek száma	0	1	2
... az önkormányzat által foglalkoztatott közalkalmazottak, köztisztviselők száma	0	1	2

8. Egyetért-e a következő állításokkal? A következő évben ...

	igen	nem
... az önkormányzat intézményeket fog megszüntetni, összevonni.	1	0
... nehezebb lesz hitelhez jutni (futamidő, fedezet, stb.).	1	0
... nehezebb lesz a központi költségvetésből (alapokat is ideértve) fejlesztési és beruházási forráshoz jutni.	1	0
... csökkenni fog a működtetéshez érkező központi támogatások (normatíva, megosztott bevételek) reálértéke.	1	0
... az Önök településén nőni fog a helyi adó szintje.	1	0

9. Milyennek értékeli Ön a magyar gazdaság jelenlegi helyzetét?

Nagyon rossz 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Nagyon jó

10. Becslése szerint a magyar gazdaság helyzete a következő egy évben...

Sokkal rosszabb lesz 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Sokkal jobb lesz

11. Milyennek értékeli az önkormányzat gazdasági helyzetét?

Nagyon rossz 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Nagyon jó

12. Becslése szerint az önkormányzat gazdasági helyzete a következő egy évben...

Sokkal rosszabb lesz 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Sokkal jobb lesz

21. Van-e az Önök településén „kgst-piac”? (Ide sorolva minden engedélyezett vagy engedély nélkül működő vásárt vagy piacot, ahol legalább 10-20 árus legalább hetente egyszer árusít.)

HA IGEN: 21.1 **Hány piac van?**

0 – nincs ilyen piac

Ha több piac van az önkormányzat területén, kérjük, hogy a válaszadás során a legnagyobb piacra gondoljon!

22. Általában a piacon hány elárusítóhely (üzlet, bódé, asztal stb.) található főidőben?

Kb. elárusítóhely van

23. Egy évben hány hónapon keresztül üzemel ez a piac?

..... hónapon át

24. A hét mely napjain működik?

hétfő	kedd	szerda	csütörtök	péntek	szombat	vasárnap
1	2	3	4	5	6	7

25. Általában hány órától hány óráig van nyitva?

..... órától óráig

26. Van-e a településen olyan foglalkozás, munka, amire általában feketemunkást szoktak alkalmazni?

1 - nincs ilyen

2 - igen, van: **26.1 Melyek ezek:****26.2 Ezekhez a munkákhoz hol szokták a feketemunkásokat toborozni?**

	igen	nem
Kocsmában	2	1
Eszpresszóban	2	1
Főtéren vagy főutcán	2	1
Pályaudvaron, buszmegállóban	2	1
Városszéli helyen, utcán	2	1
Piacon	2	1
Egyéb hely, ismeretség	2	1

27. És melyek a legmagasabb és a legalacsonyabb feketemunka bérek, amelyekről hallott?

	ÓRABÉR LEGKEVESEBB	VAGY LEGTÖBB	NAPIBÉR LEGKEVE- SEBB	LEGTÖBB
KőművesnekFt/óraFt/óraFtFt
Mezőgazdasági napszámosnakFt/óraFt/óraFtFt
Építőipari segédmunkásnakFt/óraFt/óraFtFt

2 sz. melléklet A súlyozásról

A válaszadási arány a súlyozás alapjául szolgáló dimenziókban a következőképpen alakul (M2.1 táblázat).

M2.1. táblázat

A települések száma országosan és a válaszolók között, valamint a válaszolási arány a súlyozás dimenzió mentén

	Országosan	Válaszolók között	Válaszolási aránya (%)
Összesen	3125	1016 ⁹	33
Állandó lakosok száma			
1 000 fő alatt	1945	555	29
1 – 2 000 fő között	587	229	39
2 - 5 000 fő között	368	149	41
5 – 10 000 fő között	111	40	36
10 – 20 000 fő között	58	25	43
20 000 fő felett	46	18	39
Település státusza			
Megyei jogú város	22	8	36
Város	171	72	42
Község	2922	936	32
Régió			
Észak-nyugat	790	259	33
Dél-nyugat	908	241	27
Közép-kelet	504	214	42
Észak-kelet	662	199	30
Dél-kelet	251	103	41

A súlyozás célja az volt, hogy a válaszoló önkormányzatok adatai alapján országosan reprezentatív mintát készítsünk. A súlyozás első lépéseként a kapott válaszokat három dimenzió (a település státusz¹⁰, régió¹¹, illetve az állandó lakosok száma¹² mentén - az 1995 évi KSH T-Star adatok alapján - felszoroztuk az összes település megoszlásának megfelelően. Az így kapott cellaértékeket felszorozó-súlynak nevezzük, s az ennek segítségével kapott minta (a súlyozás három dimenziójában) azonos az összes önkormányzat megoszlásával (M2 sz. táblázat).

⁹Budapest és a budapesti kerületek nélkül.

¹⁰Város vagy község.

¹¹Észak-nyugat, Dél-nyugat, Közép-kelet, Észak-kelet és Dél-kelet.

¹²A városok esetében 10 000 fő alatt vagy felett, a községek esetében 1000 fő alatt, 1000 és 2000 fő között és 2000 fő felett.

M2 sz. táblázat
A települések száma országosan és a válaszolók között a súlyozás három dimenziója szerint¹³

	Város		Község		
	10 000 fő alatt	10 000 fő felett	1 000 fő alatt	1 – 2 000 fő között	2 000 fő felett
Észak-nyugat	16	20	551	133	70
	9	5	164	57	24
Dél-nyugat	18	14	750	91	35
	7	7	177	33	17
Közép-kelet	18	26	185	147	127
	12	9	78	70	45
Észak-kelet	26	20	397	139	80
	6	12	112	40	29
Dél-kelet	18	17	62	74	80
	5	8	24	27	39

A súlyozás második fázisában a felszorzó-súlyokat visszaosztottuk a teljes minta és az összes önkormányzat hányadosával. Az így kapott minta elemszáma a kapott válaszok számával azonos, de a települések megoszlása az összes önkormányzat megoszlásaival (a három súlyozáshoz használt dimenzió esetében) azonos az összes önkormányzat megoszlásaival.

¹³A két érték aránya a cellánkénti felszorzó súly. Ezek cellánkénti értéke a függelékben található program sorainak végén olvasható.

Függelék

Az 1999 évi önkormányzat kutatás súlyváltozóinak képzése¹⁴

Felszorzó súly (suly99su)

```
com suly99su=0.
if (teljog=1)suly99su=0.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=2 and telret1 le 4)suly99su=1.78.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=2 and telret1 ge 5)suly99su=4.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=3 and telret1 le 4)suly99su=2.57.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=3 and telret1 ge 5)suly99su=2.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=4 and telret1 le 4)suly99su=1.5.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=4 and telret1 ge 5)suly99su=2.89.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=5 and telret1 le 4)suly99su=4.33.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=5 and telret1 ge 5)suly99su=1.67.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=6 and telret1 le 4)suly99su=3.6.
if ((teljog=2 or teljog=3) and regio=6 and telret1 ge 5)suly99su=2.13.
if (teljog=4 and regio=2 and telret1 = 1)suly99su=3.36.
if (teljog=4 and regio=2 and telret1 = 2)suly99su=2.33.
if (teljog=4 and regio=2 and telret1 ge 3)suly99su=2.92.
if (teljog=4 and regio=3 and telret1 = 1)suly99su=4.24.
if (teljog=4 and regio=3 and telret1 = 2)suly99su=2.76.
if (teljog=4 and regio=3 and telret1 ge 3)suly99su=2.06.
if (teljog=4 and regio=4 and telret1 = 1)suly99su=2.37.
if (teljog=4 and regio=4 and telret1 = 2)suly99su=2.1.
if (teljog=4 and regio=4 and telret1 ge 3)suly99su=2.82.
if (teljog=4 and regio=5 and telret1 = 1)suly99su=3.55.
if (teljog=4 and regio=5 and telret1 = 2)suly99su=3.48.
if (teljog=4 and regio=5 and telret1 ge 3)suly99su=2.76.
if (teljog=4 and regio=6 and telret1 = 1)suly99su=2.58.
if (teljog=4 and regio=6 and telret1 = 2)suly99su=2.74.
if (teljog=4 and regio=6 and telret1 ge 3)suly99su=2.05.
```

```
if (p4hullam=0)suly99su=0.
mis val suly99su (0).
```

¹⁴A TELJOG a település státuszát (város=1, község=2), a REGIO a régiót (Észak-nyugat=2, Dél-nyugat=3, Közép-kelet = 4, Észak-kelet = 5, Dél-kelet = 6), a TELRET1 az állandó lakosság számát (lásd a 2 sz. táblázat megfelelő sorában) fejezi ki.

Visszasúlyozó súly (suly99vi)

com suly99vi=suly99su/3.07.

Jegyzet